

SŁOWO WSTĘPNE

Przedkładany tom jest trzecim zeszytem „Filologii Polskiej” w jej nowej odsłonie. Na treść numeru składa się seria studiów i szkiców poświęconych prasie oraz literaturze, również w ich wzajemnych – rozmaicie się układających – powinowactwach. Niektóre rozprawy koncentrują się wyłącznie na zjawiskach utrwalonych w wypowiedziach zamieszczonych w publikacjach periodycznych, inne zaś dotyczą obecności wybitnych mistrzów pióra na łamach różnych tytułów czasopiśmienniczych – w roli bohatera bądź sprawcy tekstów. A mowa o nazwiskach co najmniej niebagatelnych, gdyż chodzi o laureatki Nagrody Nobla – Elfriede Jelinek, Wisławę Szymborską. Wszystkie segmenty tej części tworzą swoistą monografię, stanowiącą ciekawe dopełnienie naszej wiedzy o prasie oraz literaturze w zakresach wyznaczonych przez poszczególnych badaczy; w rezultacie zastosowane kryteria analiz, odmienne, rysują fenomen w wielu możliwych ujęciach i z wykorzystaniem odrębnych perspektyw – dają wgląd w wybrane zjawiska z czasów od początku XVII wieku po współczesność.

Refleksjami na temat kolejnego noblisty – Henryka Sienkiewicza – dzieli się inna grupa uczonych, dzięki czemu najnowszy rocznik uzyskał jeszcze jeden monograficzny człon, który przynosi trzy tematycznie wyrażone syntezę, odświeżoną analizę z nową kwalifikacją interpretacyjną oraz przyczynek o charakterze biograficznym. Rozprawy te prezentują pisarza jako autora i człowieka, ponadto ukazują jego dzieło – *Ogniem i mieczem* – jako źródło inspiracji dla artystów plastyków.

Ogromnie redakcję „Filologii Polskiej” cieszą tworzące się od początku istnienia rocznika jego dwa zasadnicze działy, konstruowane dwuimiennie – zgodnie z zarysowanym problemem badawczym, z jednej strony, a z drugiej – zogniskowane wokół jednego nazwiska, najpierw w związku z Elizą Orzeszkową (2015, t. 1), potem Adamem Mickiewiczem (2016, t. 2), a obecnie z rzezonym właśnie H. Sienkiewiczem. Głos w kolejnym numerze, czwartym, w jego lwiej części – wierzymy – zabiorą znawcy twórczości Bolesława Leśmiana, natomiast w piątym – Mikołaja Reja. Obrany kurs wydaje się z wielu względów trafny i uzasadniony.

Materię innej natury zawiera dział różnaitości oddawanego do rąk czytelników numeru. Przynosi uwagi o współczesnych mediach – w aspekcie językoznawczym, w rekonesansowym oglądzie danych na temat zdobyczy naukowych, w tym i literaturoznawczych, ukazywanych w dzisiejszych środkach masowego przekazu oraz namysł nad internetową odsłoną „Gazety Lubuskiej”.

Jak i w poprzednich numerach, tak i tym razem zainteresowany czytelnik odnajdzie rubrykę z recenzjami. Dominują omówienia publikacji podejmujących zagadnienia spod znaku regionalizmu i poświęconych tej kwestii badań, ujmowanych wielorako, na przykład ogólniej (regionalizm literacki, pogranicze) czy bardziej szczegółowo jako studium przypadku („szczecińskość”), a warto dodać, że w nurt tej akurat refleksji wpisują się zarazem „Regionalia lubuskie”. Dopełniają kącik recenzyjny opinie o książce folklorystycznej, studiach postmodernistycznych, a także polemika.

Kropką nad i dla tych kilku akapitów niech będą podziękowania dla wszystkich zaangażowanych w powodzenie inicjatywy czasopiśmienniczej, nadto – zaproszenie do współpracy na wszystkich odcinkach realizacji przedsięwzięcia i we wszystkich możliwych rolach.

Redaktor naczelny

*

W trakcie ostatnich prac nad wydaniem tomu dotarła smutna wiadomość o śmierci Profesora Jerzego Brzezińskiego. Jego pamięci chcielibyśmy poświęcić ten zbiór studiów.

Redakcja

WPROWADZENIE DO ZESZYTU

Prezentowany tom oparty jest na formule: *Literatura i prasa – związki, wpływy i zależności*. Do tej problematyki odnoszą się w sposób szczególny artykuły z pierwszej części pisma zatytułowanej *Prasa a kultura języka i literatura*. Podjęte przez autorów zagadnienia mieszczą się w zakresie trzech charakterystycznych tematów: a) prasy jako środka upowszechniania kultury języka i literatury, b) prasy jako świadectwa przenikania się twórczości literackiej i publicystyki oraz c) prasy i jej szczególnej roli w odzwierciedlaniu i kształtowaniu postaw.

W obrębie przekonań, że prasa jest szczególnym środkiem upowszechniania tak kultury języka narodowego i literatury w ogóle, że ma charakter kształtujący postawy literackie odbiorców, utrzymane są zwłaszcza prace Radosława Szybybera, Marzanny Uździckiej i Jakuba Rawskiego.

Prezentowany w artykule Radosława Szybybera zabytek z 1621 roku *Posel z Wołoch z obozu polskiego* traktowany jest przez autora między innymi jako przejaw dawnej aktywności literackiej, dowód kultury żywego słowa, pokłosie przekazu ustnego oraz dokument historyczny. Wydany pierwotnie jako gazeta ulotna, we współczesnym wznowieniu zyskuje nowe opracowanie oraz edycję krytyczną, by ponownie, w zmienionej formie, trafić tym razem do współczesnego odbiorcy.

O tym, że prasa, zwłaszcza prasa dziewiętnastowieczna, jest środkiem upowszechniania kultury języka i literatury narodowej pisze Marzanna Uździcka w artykule *Rola prasy dziecięcej w kształtowaniu kompetencji literackiej najmłodszych czytelników w dobie porzobiorowej*. Autorka przedstawia niewątpliwą funkcję i siłę przekazu periodyków w procesie kształtowania u dzieci zarówno uczuć i postaw patriotycznych, jak i kompetencji literackiej potrzebnej do odbioru dzieła literackiego oraz twórczej kreacji własnych tekstów.

Kolejna rozprawa z tego kręgu tematycznego odnosi się do współczesnej recepcji w polskiej prasie przyznania Nagrody Nobla, a w konsekwencji odbioru literatury Elfriede Jelinek. Niezwykle interesująca wydaje się teza, że ocena pisarstwa Noblistki prezentowana na łamach czasopism nie przełożyła się na popularność jej twórczości. Jakub Rawski w artykule *Recepcja literackiej Nagrody Nobla dla Elfriede Jelinek w wybranych dziennikach i tygodnikach polskich z 2004 roku. Przyczynek do analizy zjawiska* wnikliwie wskazuje pozaliterackie i literackie przyczyny, które zaważyły na

ocenach dzieł pisarki. Swoistym dopełnieniem tej części tomu jest praca Wioletty Radziejewskiej, będąca zestawieniem bibliograficznym zawartości pisma „Fantastyka”.

Opracowania zagadnienia wzajemnego przenikania się działalności pisarskiej i dziennikarskiej podjęło się troje badaczy: Iwona Żuraszek-Ryś, Anna Wojciechowska i Jan Musiał. Praca pierwszej z wymienionych autorek – *Rola prasy w życiu i twórczości Teodora Tomaszka Jeża* – traktuje o wpływie prasy i działalności dziennikarskiej na warsztat pisarza. Z artykułu wyłania się typowy dla XIX wieku silny mariaż czasopiśmiennictwa i literatury. Szczególnie charakterystyczna jest zwłaszcza droga kontaktu autora *Uskoków* z czytelnikiem poprzez udostępnianie prób literackich czy obszernych tekstów w odcinkach na łamach dzienników i tygodników. Anna Wojciechowska w rozprawie zatytułowanej *Wisława Szymborska w roli redaktora „Poczty literackiej”*. *Obraz nadawcy* ukazuje działalność redakcyjną Wisławy Szymborskiej w zakresie oceniania prób pisarskich nadsyłanych przez czytelników. Główny akcent tekstu spoczywa jednak na analizie sposobu ujawniania się, a w istocie niejednokrotnie ukrywania się podmiotu w redagowanych przez poetkę odpowiedziach do czytelników. Prozatorska twórczość współczesnych publicystów polskich (Andrzeja Horubały, Cezarego Michalskiego, Grzegorza Miecugowa, Bronisława Wildsteina, Rafała Ziemkiewicza) stała się tymczasem przedmiotem analizy szkicu Jana Musiała *Publicystyka przebrana za literaturę*. Relacje zachodzące pomiędzy literaturą a publicystyką rozpatrywane są tu w kontekście dawniejszych koncepcji estetycznych Romana Ingardena, jak również współczesnych badań Ansgara Nünninga. Dostrzegając proces nasilania się wymiany gatunkowej między literaturą a pokrewnymi formami pisarstwa, autor nie tyle poddaje ocenie to zjawisko, ile stawia pytanie o przyszłość kanonu historycznoliterackiego.

O szczególnej roli prasy w odzwierciedlaniu i kształtowaniu postaw i światopoglądu traktują artykuły Joanny Gorzelanej, Moniki Kaczor i Magdaleny Idzikowskiej. Obnażają one potoczne wyobrażenia dotyczące kultury oraz stereotypy społeczne obecne we współczesnych środkach przekazu. Joanna Gorzelana w tekście *Cytaty biblijne w oświeceniowym czasopiśmie „Monitor”* analizuje zasób cytatów biblijnych w „Monitorze” oraz ich szczególną funkcję w argumentacji i budowaniu autorytetów, niezależnie od głoszonych racjonalnych postaw oświeceniowych. Artykuł Moniki Kaczor – *Etyczny aspekt stylu wypowiedzi w „Tygodniku Powszechnym” (na przykładzie dyskursu migracyjnego)* – ukazuje współcześnie funkcjonujące środki językowe, w ich uwarunkowaniach kontekstowych, wyrażające oceny i opinie o charakterze etycznym. Natomiast Magdalena Idzikowska w pracy zatytułowanej *„Żeby mama sobie poszła i już nigdy nie wróciła”. Wizerunek rodziny i rodzicielstwa w prasie (na materiale „Wysokich Obcasów”)* odsłania zawarty w dodatku do „Gazety Wyborczej” niestereotypowy obraz rodziny i rodzicielstwa, budowany w opozycji do ich wizerunku lansowanego w innych mediach.

Druga część „Studiów i materiałów” – *W kręgu pisarstwa Henryka Sienkiewicza* – odsyła nas do tematyki związanej z twórczością autora *Quo vadis*, nie tylko wybitnego pisarza, ale także aktywnego dziennikarza w okresie intensywnego rozwoju czasopiśmiennictwa. Jego debiut pisarski, pierwsze prace literackie, doświadczenia redakcyjne, a także druk najważniejszych powieści nierozdzielnie łączą się z prasą. On sam wreszcie i jego twórczość stawały się przedmiotem polemik i dyskusji na łamach pozytywistycznych i modernistycznych pism. Stąd też badania podjęte przez autorów artykułów traktujące w różnorodny sposób o życiu i twórczości Litwosa mieszczą się w zakresie tematyki podejmowanej w części pierwszej tomu.

W studium *Sienkiewicz – interpretacyjne spory (do jubileuszowego roku 1900)* Tadeusz Bujnicki rekonstruuje dzieje krytycznej recepcji Sienkiewicza, pokazując, jak biografia pisarza i jego dzieło stawały się w wieku XIX przedmiotem ideologicznej manipulacji. W czasie „kampanii antysienkiewiczowskiej” swój głos w obronie Sienkiewicza zabrała także Eliza Orzeszkowa. Dzieje osobistych relacji obojga pisarzy, jak i ocenę twórczości Noblisty z perspektywy autorki *Nad Niemnem* zawiera tekst autorstwa Ireneusza Sikory – „*Artysta największy*”. *Eliza Orzeszkowa o Sienkiewiczu*.

Gdy mowa o twórczości – dwukrotnie przedmiotem zainteresowania badaczy stała się pierwsza część Sienkiewiczowskiego cyklu powieściowego – *Ogniem i mieczem*. Kamilla Pijanowska zajęła się malarskimi interpretacjami powieści. Bogato ilustrowany artykuł zatytułowany *Henryk Sienkiewicz i artyści. „Ogniem i mieczem” w interpretacji plastycznej Juliusza Kossaka i Antoniego Piotrowskiego* wprowadza nas w tematykę wzajemnych inspiracji i przenikania się sztuki i literatury. W tej „historycznej powieści przygody” Dariusz Piechota dostrzegł tymczasem cechy typowe dla współczesnej odmiany powieściowej – *fantasy słowiańskiej*. Stan badań nad biografią pisarza wzbogacają ustalenia Agnieszki Kuniczuk-Trzciniowicz, poddającej analizie niepublikowane w większości wspomnienia służby domowej Sienkiewicza.

Ze wszystkich tych studiów wyłania się nowe, odmienne spojrzenie na życie i dzieło Henryka Sienkiewicza, dopełniające obraz osobowości twórczej wielkiego pisarza.

Redaktorzy naukowemu tomu

*

„Regionalia lubuskie” otwiera sekcja prezentująca wybitnych i zasłużonych dla uniwersyteckiej polonistyki zielonogórskiej profesorów. Dorota Szagun portretuje emerytowanego Profesora Jerzego Brzezińskiego, natomiast Marzanna Uździcka przedstawia sylwetkę Profesora Mariana Bugajskiego.

W ramach „Przeglądów i omówień” Waldemar Gruszczyński przybliży dzieje stowarzyszenia miłośników fantastyki skupionych wokół Zielonogórskiego Klubu Ad Astra, będącego częścią ogólnopolskiej organizacji. Marię Roszak zainteresowały przyśpiewki kibiców żużlowej ekipy z Winnego Grodu i temat zyskał kilka stron omówienia. Raport o przebiegu LXXIV Zjazdu Polskiego Towarzystwa Językoznawczego zaprezentowała Magdalena Steciąg, a Magdalena Hawrysz pochyliła się nad przeszłością, teraźniejszą i przyszłością idei spod znaku Zielonogórskich Seminariów Językoznawczych. Bibliografia lubuskiej polonistyki akademickiej i rejestr zielonogórskich spotkań polonistycznych za rok 2016 dopełniają część sprawozdawczą.

Na uwagę zasługuje wywiad z Romualdem Markiem Jabłońskim (wyjątki z jego twórczości literackiej prezentowaliśmy w numerze poprzednim). Co zmieniło się w myśleniu poety od czasu debiutu, dlaczego skoncentrował się na tematyce sakralnej i kto pisał mu negatywne recenzje – na te i inne pytania Jabłoński udziela odpowiedzi. Uzupełnieniem rozmowy jest wnikliwy tekst Katarzyny Krysińskiej, która analizuje sposoby kształtowania religijnych sensów w poezji torzymskiego autora. Badaczka wskazuje trzy źródła religijnych inspiracji w tej poezji, łączy je z dominantami nastrojowymi oraz stylistycznymi (sensualizm, ekspresjonizm i groteska traktowane łącznie, impresjonizm).

Jeszcze o poezji i prozie... Tym razem do zaprezentowania swojej twórczości zaprosiliśmy trzech lubuskich literatów, członków Związku Literatów Polskich. Eugeniusz Kurzawa rozmyśla o bezsensie i porze na – jak metaforycznie to określa – zamknięcie sklepika. A wszystko po to, „żeby nie popaść w kicz”. Wilkanowski poeta znajduje jednak uspokojenie w odkrywaniu paradoksów rzeczywistości. Sporo miejsca zajmują tym razem krótkie formy prozatorskie. Zachęcamy do zapoznania się z wyciszonym opowiadaniem o wiejskim kolorycie żagańskiego prozaika, Edwarda Derylaka. „Co to wszystko warte?” – tym uniwersalnym i odwiecznym pytaniem autor *Wedelmanna* zamyka swoje opowiadanie. Po przeczytaniu tekstu Alfreda Siateckiego *Chłopiec z konikiem* (jesienią 2016 r. opowiadanie nominowane do Nagrody Literackiej „Winiarka”) z pewnością inaczej spojrzą czytelnicy na słynną rzeźbę umieszczoną na Winnym Wzgórzu. Zachęcamy do lektury.

Szef działu „Regionalia lubuskie”